

- Pusztay János (1980), Az uráli-paleoszibériai kapcsolatok kérdéséhez. MNyTK 158.
- Rédei, Károly (1999), Zu den uralisch-jukagirischen Sprachkontakten. FUF 55: 1–58.
- Robbeets, Martine – Johanson, Lars (eds) (2009), Transeurasian Verbal Morphology in a Comparative Perspective. Genealogy, Contact, Chance. Turcologica 78. Harrassowitz, Wiesbaden.
- Róna-Tas, András (1980), On the earliest Samoyed-Turkish contacts. In: Ikola, Osmo (red.), Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum III. Dissertationes symposium linguisticorum. Suomen Kielen Seura, Turku. 377–385.
- Salminen, Tapani (2001), The rise of the Finno-Ugric language family. In: Carpelan Christian – Parpola, Asko – Koskikallio, Petteri (eds), Early contacts between Uralic and Indo-European: linguistic and archaeological considerations. MSFOu 242: 385–396.
- Vovin, Alexander (2005), The end of the Altaic controversy. Central Asiatic Journal 49: 71–132.
- Wiik, Kalevi (2002), Suomalaisten ja muiden pohjoiseurooppalaisten alkuperä. In: Grünthal, Riho (toim.), Ennen, muinoin. Miten menneisyttämme tutkitaan. Tietolipas 180. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 117–137.

Juha Janhunen

✱

Johan Turi – „az első számi etnográfus”

Elmélkedések A lappok életéről¹

Johan Turi műve eredetileg lappul 1910-ben látott napvilágot *Mui'talus sámiiid birra* 'Elbeszélés a lappokról' címmel. Érdekes módon a lapp irodalom egyik alapműveként tartják számon, holott maga a szerző sem annak szánta. Sokkal inkább néprajzi leírásnak. Az elemzésre kerülő mű születésének időszakában a skandináv néprajzi kutatások már nagy intenzitással folytak a lapp területeken.²

¹ Johan Turi: A lappok élete. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.

² A nyelvtudomány hamar felfedezte magának a lappokat, de a célzott finnugrisztikai kutatásokat már jóval megelőzően voltak próbálkozások a lapp írásbeliség megteremtésére, bár elsősorban lelkészek és hittérítők részéről, természetesen állami kezdeményezésre. Johan Turi felnőtt korában tanult meg írni, mindezt azért, hogy korosztályának szinte általánosnak mondható analfabétizmusával szembe szállva lappul (!) írja meg népének történetét. Bár a fiatalabb nemzedékek kénytelenek megtanulni a hivatalos nyelven, a lapp ortográfia kialakulatlansága, képlékenysége az anyanyelven való alkotást még inkább megnehezíti. Az északi (norvég) lapp dialektus helyesírását csak 1978-ban fogadták el!

A lappok élete megjelenésével szinte egy időben számos monográfia került ki népzene- és néprajzkutatók keze alól³, melyek összevetése Johan Turi lapp réngazda írásával rengeteg tanulságot szolgálhatna, ám ez nem feladata ennek az írásnak. Röviden csak annyit, hogy a század közepéig e művek elsősorban a „mentsük, ami még menthető” – vagyis a gyűjtés és a dokumentálás – szellemében születtek, amelybe időnként beleszóltak a „gyarmatosítást” szentesítő politikai ideológiák is.⁴ A lappok között végzett gyűjtést nagyban megakadályozta a lappok bezárkózása – melynek okaira a későbbiekben még visszatérek –, többek között ezért tartható Turi műve úttörő jelentőségűnek a néprajzi-antropológiai kutatások számára. A szerző nem rendelkezik előképzettséggel, ehelyett ösztönös, saját „módszertanát” alkalmazza mintegy „tisztán émikus” megközelítéssel tárja fel saját kultúrájának valóságát, népének történetét. Mint ilyen – újra ezt a szót kell használnom – ösztönösen tapogatja le azt az utat, amelyet a modern néprajzi felfogás az újabb kutatások számára kijelöl (mint a történelmi esemény-történet-írással szembeállított „hosszú időtartam”-os társadalom-történetírás, a földrajzi-ökológiai tényezők, mentalitástörténet tanulságai stb.). Természetesen nem akarom a szerzőt a kutató szerepkörébe vonni, ugyanakkor tudatos törekvéseit – melyek sokszor egybecsengenek az antropológus problémafelvetéseivel – nem hagyhatom figyelmen kívül. Az anyanyelven és a hivatalos nyelven is írás szándékában ott van egyrészt az akkulturáció hatásaitól való félelem⁵, tehát a saját kultúrámnak is megírom, amit nem szabad elfelejtenie; másfelől egyfajta inverz antropológusi szerepkör, amely arról szól, „hogyan fogalmaztam meg a másoknak olyan élmények, szertartások, életfolyamatok értelmét, amit nemhogy maga sem tapasztalt, de a saját kultúrában nincs is ennek leírására alkalmas terminus?” (Klaniczay 1984, 32–33). „Én úgy vélem, hogy az lenne a legjobb, ha volna egy olyan könyv, amelybe bejegyezték volna a lappok *élete módját* és beleírták volna *tetteiket*, mert

³ Néhány fontosabb közülük: Donner, O. 1876: *Lappalaisia lauluja*. Lieder der Lappen, Helsinki

Fellman, Jacob 1980 (1907): *Poimintoja muistinpanoista Lapissa*, 3. kiadás WSOY, Porvoo

Jalvi, Pedar 1914: *Noidan joiku*, 65–66, Jyväskylä

Launis, Armas 1907: *Lappalaisten joikusävelmät*. I–III, Säveletär 37–39, 53–55, 72–76, Helsinki

Lundius, N. 1905: *Descriptio lapponiae* (1674–79), Bidrag till kännedom om de svenska Insmalen och svensk folkliv 18/5, Uppsala

Quigstad, J. 1903: *Kilderskifter til den lappiske mythologie* I. Det konglige Norske videnskabers skrifter, Trondheim

⁴ Launis, a lapp népzene első legjelentősebb gyűjtője a következőképpen fogalmaz a jojka sorsát illetően: „Aki ezt a fajta dalt egyszer hallotta, úgy cseng a fülében, mint egy történelem előtti kor hatyúdala. A melódia azonban túl távolinak tűnik ahhoz, hogy egy mai lapp gyermek számára hatással legyen. A múlt idők nocturne-je nem cseng egybe a holnap dalával. Ám ha elmélyülten hallgatja az ember, ellenállhatatlan vágy ébred benne, hogy visszatérjen a tegnapi estébe. A hallgató magával ragadja az ősi dal varázsereje. Ismét és ismét hallani akarja, mert érzi tünékenységét. Sejtí, hogy ha a varázslók már nem lesznek, ez a titokzatos világba nyíló ajtó örökre bezárul. Mert ha meg tudjuk is menteni ezeket az utókor számára, az élettelen és kifejezéstelen feljegyzések segítségével már nem fogjuk tudni rekonstruálni, reprodukálni a szellemüket, belső intenzitásukat. A dalnok sírba viszi magával dallamainak búvós erejét.” (Keresztes 1983, 512.)

⁵ Érdekes, hogy Turi az oly sokáig tért hódító „etnográfiai jelenidő” helyett alapvetően múlt időt használ, érezve a kultúrája tünékenységét, bár néha – az emlékek hevében – átvált a jelen idejű írásra.

akkor nem kellene őket faggatni, milyen formán élnek, és nem kellene másként előadni, hazug módon beszélni a lappokról, meghamisítani a tényeket, és mindenért őket vádolni, ha esetleg viták robbannak ki köztük és a letelepült parasztok között [...] Éppen ezért kell minden eseményt följegyezni, és okukat is fölvélni, hogy világos legyen, hogy bárki is megértse okát. A tetejébe még minden lapp ember számára is érdemes megtudni, miként élnek a lappok.” [kiemelések tőlem] (Turi 1983, 50).

A lappok története elválaszthatatlan a gyarmatosító népek történelmétől. Szinte minden tanulmány bevezetőjében elhangzik ez a mondat (én magam is többször leírtam). Ez azt jelentené, hogy a lappoknak ne lenne saját történelme? Nyilvánvalóan az eseménytörténetírás hegemoniája tükröződik az effajta kijelentésekben. A lappok története pedig nem bővelkedik a „rövid időtartammal” leírható feltűnő eseményekben, olyanokban, amiket a történészek is *lát*nak. Saját államot soha nem alapítottak, nemzetségeik egymással soha nem háborúztak, hanem éltek folyamatos élet-halál harcukat a zord időjárással és a természet – főleg a rének – adta lehetőségek kiaknázásával. A lapp mint sarkvidéki kultúra a leginkább specializálódott kultúrák közé tartozik, mint ilyen talán könnyebben felgöngyölíthető a „longue durée” folyamatokat kutatók számára. Saját írásbelisége a XX. századig nem volt, legkorábbi feljegyzések róluk utazók és hittérítők tollából maradtak ránk. Történetük rekonstruálására felhasználható egyéb írott források és dokumentumok a hittérítés térhódításával egyre szaporodó parókiák anyakönyvi bejegyzései, a XI. században megkezdődött adóztatással kapcsolatos jegyzékek, illetve egyes békeszerződésekben erre vonatkozó megjegyzések lehetnének, melyeket tudtommal még senki nem dolgozott fel a kvantitatív történetírás hasznára.⁶ A lappok életét tehát a világtörténelem számára „láthatatlan” események irányították. A körülöttük élő, és egyre inkább rájuk telepedő nemzetek időnként drasztikusabban beleszóltak a látszólag időtlennek tűnő, mindig a régi kerékvágásban haladó nomád történelembe, amely a külső, kényszerítő és módosulásokat eredményező hatások ellenére is – a maga mélyen gyökerező társadalmi mechanizmusai alapján – mindig újra tudta formálni önmagát. A külső és belső „események lenyomatai” (Braudel 1972, 1007) természetesen jelen vannak a lapp társadalomban, néhol látványosabbak (pl. a skandináviai államhatár-módosulások hatása a vándorlási útvonalakra, migrációs tendenciák), máshol kevésbé azok (pl. a lapp mondákban megőrződött események, vagy a lappok korábbi, délebben fekvő szállásterületeinek máig fennmaradt helynevei, illetve az újabb településnevek lapp etimonjai stb.).

Bár eddig elsősorban a történetírói oldalon időztem a „longue durée” és a rövid idejű „esemény” kapcsán, úgy érzem, ennek a kettőssége ugyanúgy megragadható a néprajzon vagy a folklorisztikán belül is. Johan Turi művét olvasva feltűnt nekem, hogy az ünnepi és szakrális tudósítások milyen elenyésző szerepet kapnak az írásban. Mennyire ellentétben áll ez a korabeli néprajzi leírások mitológia- és a

⁶ A lappok adóztatása nemzetközi kérdés volt, előfordult, hogy egyszerre többen is adóztatták őket, mindenesetre az adóbehajtás jogát a dánok, norvégok, svédok, finnek és oroszok háborúskodásai időnként befolyásolták

rítusorientáltságával, vagy a külső, esztétikai feltételekhez szabott jójka (népdal) lejegyzésekkel.

Eleinte a folklór is hajlamosabb volt észrevenni a kirívóbb, ünnepi pillanatokat, és „ünnepinek” tartani hétköznapi folklórtényeket. Az idő szegmentálása is könnyebben vehető észre a jeles napokon keresztül, mint a hétköznapokban. Mégis, az ünnepi rövid időtartamok is egy struktúra részét alkotják, és csak azon belül, a hétköznapok kontextusában nyerhetik el igazi értelmüket. (Hoppál 2004, 116–125) Ha tetszik, használhatjuk most az ünnepet az esemény, a rövid időtartam, míg a kultúra rejtett aspektusát, az alig változó hétköznapokat a hosszú időtartam megfeleléseként. Ez a mélyen létező rejtett rendszer, vagyis a hétköznapokban megfogható mechanizmus rajzolódik ki Johan Turinál.

Johan Turi művében a lappok a térhasználatának központi szerep jut, amely nemcsak szakrális és profán szférák, illetve a tájékozódás megfogalmazásában tölti be szerepét, hanem meghatározza a lapp társadalom morfológiájának váltakozását is.⁷ Mivel ez a váltakozás ciklikus, vizsgálata elválaszthatatlan az idő dimenziójától, mivel a nyári és a téli szállásterületek és maga a vándorlási periódus is az év konkrét időszakaihoz kötődnek. Mindebben nem hagyhatjuk figyelmen kívül a földrajzi tényeket, az ökológiai meghatározottságnak azt a mértékét, amely hozzájárult a helyi flórához és faunához szervesen illeszkedő nomád népesség „hegyi” és „erdei” csoportjainak kialakulásához.⁸ A lapp társadalom arculatát a réntartás alakította leginkább.⁹ Valóban létezik egy erőteljes „konvergencia” a lapp és a rén között, amely nemcsak a tevékenységeket hatja át, hanem megfogalmazódik a lappok étoszában is.¹⁰ Ez a közösségvállalás, amelyet ősidők óta táplál a világkép, a mítoszok, a totemisztikus jelképezések és az életben-maradás profán problematikája is, rendkívül szívós jelenségnek bizonyult a lapp kultúrában „A lappnak a természete hasonlít a rénekéhez, mindkettő vándorolni vágyik északra meg délre, ösztönösen, és engednek hajlamuknak. Mindkettő rögtön megjíed, és ijedősége

⁷ Hasonlóképpen, mint ahogy azt Marcel Mauss leírja az inuit társadalmat bemutató tanulmányában (Mauss 2000, 449–534).

⁸ Természetesen ezt a földrajzi meghatározottságot nem szabad túlértékelni, hiszen ez csupán egy olyan feltétel, amely a társadalmi erőknél keresztül fejt ki hatását, önmagában nem magyarázó erejű egyetlen társadalmi szerveződésre sem (ld. Mauss 2000, 453.) A hegyi és az erdei lappok kifejezés két fajta nomadizáló életmódot takar, mely két különböző rénszarvas-fajhoz „szakosodott”. Az elnevezés tehát nemcsak az emberek földrajzi környezetre utal, hanem a két rénfajta különböző életterére és szokásaira is. Az erdei és a hegyi lappok éves menetrendjében adódtak különbségek. Az előbbieket csak az évszakos ritmusnak megfelelően tartózkodtak a nyári, illetve a téli szálláshelyen. Az időszakos szállást tehát véglegesen sosem hagyták el, a megfelelő időben mindig visszatértek oda. Az erdei lappok nem maradtak folyamatosan a nyájjal, évente többször is visszatértek szálláshelyükre.

⁹ A lappok a rén minden porcikáját hasznosították, ruházatuk, hajlékuk és táplálékuk alapja volt, továbbá mállásállatként is hasznosították. A rituális szféra leírására itt nincs módom kitérni.

¹⁰ A hagyományos lapp társadalomban a rénlöpés a legsúlyosabb bűnök közé tartozott, mivel a rén az élet jelképe volt. A rén státuszszimbólum, a közösségi identifikáció eszköze is, egyéb, a társadalom szempontjából betöltött funkcióit hosszasan lehetne sorolni, kezdve a bonyolult ajándékozási szokásoktól a szakrális áldozatokig.

miatt kiszorul mindenfelől, ezért kell a lappoknak ott élniök, ahol rajtuk kívül más ember nem bír megélni...” (Turi 1983, 93).

A vándorlás tömör bemutatása:

A rének éves vándorútjukon hatalmas kiterjedésű, akár több száz kilométeres területeket járnak be. A kemény teleket a földrészen beljebb húzódva, az erdősebb övezetekben, a nyarat pedig a tengerpartok közelében töltik. Az őszi szálláshely az erdőhatáron van, a lappok augusztus végén, ősz elején érkeznek ide. A rének ilyenkor általában még szabadon legelhetnek, ám – főleg az ellésre készül – teheneket kikötve tartják. A teheneket egészen november végéig fejk. Az ősz egyfajta felkészülés a télre, ebben az évszakban vágják le a téli élelemtartalékot a biztosító állatokat. Télen a mély hó miatt a rének nem vándorolnak messzire a szálláshelytől, így a pásztornak csak az a dolga, hogy néhányszor körbejárja a nyáját, hogy minden rendben van-e. A rének a tavasz végén, nyár elején veszik a tengerpart felé az irányt. Nyár elején, amikor szinte elviselhetetlen a szúnyogfelhő, a rének a hegyekben keresnek menedéket, illetve Norvégia tengerpartjaira vonulnak, ahol kevesebb a szúnyog. (Turi 1983, 60–110)

Ebből az éves vándorlási ciklusból a téli és a nyári időszakot, mint a társadalmi szerveződés szempontjából is meghatározó két pólust kell kiemelnünk. Az előbbit az összegyülekezés, csoportosulás, az utóbbit pedig a szétválás és a szétrajzás címkékkel jellemezhetjük. Mivel a lappok élettere szervesen igazodott a rének vándorlási útvonalához az egyes lapp csoportok találkozására csak a téli szálláson nyílt lehetőség. A vándorlás kialakult útvonalai sosem keresztezték egymást, így szoros kapcsolatot csak a *dálvvesiidá*-ban 'téli faluban' együtt élő csoportok ápolhattak. A siida a legősibb lapp településfajta, tulajdonképpen egy szociális és gazdasági tömörülés volt, mely alkalmazkodott (előbb) a halászó-vadászó, majd a réntenyésztő társadalom igényeihez. A „településnek”, a siidának van egy felismerhető területi bázisa, egy kevésbé felismerhető flexibilis holdudvara és „felismerhető” tagjai (a rének, az emberek), mindez a lappok földhöz való archaikus – nagyon ősi állapotokat tükröző – viszonyát is modellezi, hiszen sok szállal kapcsolódik magához a természethez és a vándorláshoz. Minden siidának volt egy saját területe, amelyet az adott siida tagjai használhattak: ezen a területen halásztak, vadásztak, gyűjtögettek és legeltették rénjeiket. A siida egy-egy nagycsalád köré szerveződött, melyben a tagoktól elvárták a kölcsönös segélynyújtást. Ha valaki nem tudott vadászni, azzal megosztották a zsákmányt. A siidá-ban vezető szerep jutott a sámánnak, aki összefogta és irányította az élet különféle tevékenységeit, mivel több nagycsalád volt együtt, közös ügyek intézésére és társasági életre is volt alkalom. A téli siida gyűlése a kisebb *siidá*-k családfejőiből állt össze, akik bírói, igazságszolgáltatói szerepet is betöltöttek, valamint tartották a kapcsolatot a többi *téli* siida vezetőivel. Az erdei lappok siidá-jának területi bázisa nagyjából kerek formájú, a hegyi lappoké pedig a rének vándorlásának megfelelő, É–D irányban elnyúló hosszúkás formájú volt.

A tél volt tehát a legnyugodtabb időszak a lappok életében, amely alkalmas volt ünnepek, és nagyobb szabású társadalmi események lebonyolítására, a tágabb értelemben vett közösségi identitás tudatosítására és fenntartására. A pihenés után

tavasztól újra elkezdődött a rideg időbeli határokkal tagolt vándorlás ciklusa. Az első hetekben főleg az éjjeli fagyban vonultak (mivel sílécekkel könnyebb haladni, és a rének patái sem süllyednek az olvadó hóba), amely a végsőig felemésztette az emberek fizikai tartalékait. Ilyenkor kóborolt el a legtöbb rén, ám keresésükre a feszített menetidő miatt nem sok idő maradt, így amelyik nem került elő másnap estig, veszni hagyták. Az, hogy a megfelelő időben tudjanak elindulni, az életben maradás záloga volt. A lapp ember bizony nem a Geertz által megfogalmazott – és sokak által jogosan kritizált – „mozdulatlan jelenben” élte világát (Bloch 2000, 124). Az időtartamokkal nagyon is tisztában kellett lennie, ugyanúgy, mint a következő ciklusokat bevezető előjelekkel, hiszen élete, vagyona függött mindettől. A nyári szálláshely időben elérése szintén erőltetett tempót követelt (a szúnyoginvázió sikertelen elkerülése a nyár nagy részének elhullásához vezetett), csakúgy, mint a nyárvégi-őszi munkák elvégzése (kasztrálás, fejtés, vágás, élelemtartósítás stb.).¹¹ Morfológiailag tehát a tavasztól őszig terjedő vándorlási intervallumot tekinthetjük a lapp társadalom egyik, a téli szálláshelyen töltött szakaszát pedig a másik jellemző alakzatának. Az előbbit az embercsoportok és a nyájak szétdarabolódása¹², a megfeszített munka, a rideg hétköznapiaság, az utóbbit pedig a találkozások, az összetömörülés és az ünnepek által jellemezhetjük leginkább. Mint láthatuk, a tér és az idő kezelése szervesen összefonódott a réntartás követelményeivel.¹³

A lapp ember az év legnagyobb részét kint, a szabadban töltötte. A lapp sátor sem jelentett egy hermetikusan bezáródó teret, mint pl. az eszkimók építményei. Ebből fakad a lappok alaptermészete, amely nem bírja elviselni a bezártságot. Erre utal Turi a bevezetőjében is¹⁴. Az internátusba került – vagyis a természetes élettértől elszakított – gyerekek helyzete nemcsak a lenézettségtől, a kultúrávesztés lehetőségétől volt terhes, sokan bele is haltak a környezetváltozásba. A fiatalok életük legfogékonyabb időszakában kerültek távol kultúrájuktól. Az intézményes akkulturáció folyamatát Turi is jól érzékelte, ti. a térbeli eltávolodás értékcserehez is vezethet: „a legjobb tanulási korban a lappoktól távol laknak, a lapp életvitelből

¹¹ A „később is ráérünk megtenni”, és „a második esély” fogalmak annyira idegenek a lapp társadalomtól, hogy még a népmesék egyes vándormotívumait is ennek megfelelően alakította át.

¹² Akármekkora nyáját lehetetlen egyben tartani a vándorlás során – a növényzet tartalékai sem teszik ezt lehetővé –, márpedig egy-egy módosabb családnak több ezres nyája is lehetett.

¹³ Bár jelen írás a keret szűkössége miatt nem foglalkozik ezzel, az egyes időszakok megnevezése, tagolása is a rénterminológiához kötött. Ami fontos egy nép/csoport életében, az kifejezésre jut szókinésében is. Az idő szegmentálására itt csak felszínesen térhetek ki. A hónapok elnevezéseiben a pázrás, agancshullatás, borjazás kifejezések szerepelnek, míg a napi tevékenységet a „rének pihenői” tagolják. (Turi 1983, 80)

¹⁴ Turi bevezetője: „Számi vagyok: mindenféle-fajta lapp foglalkozást űztem, és minden ízében ismerem a lappok életét. És hallottam, hogy a svéd kormány gyámolítani szándékozik bennünket [...] ámde képtelen megérteni életünket és körülményeinket, hiszen egy lapp sem tudja helyesen, igaz mivoltukban megmagyarázni őket. És ennek megvan a maga oka: *ha egy lapp zárt, fülledt levegőjű szobában ül [...] Nem tudja gondolatait rendbe tenni, ha falak veszik körül és mennyezet van a feje fölött [...] ha egy összejövétel helyét magas hegy csúcsán tűznék ki, akkor bármelyik lapp [...] tökéletesen el tudná mondani ügyét-baját.*” [kiemelés tőlem] (Turi 1983, 50). A dolgot szűkebb keretei miatt nem tárgyalom a sátor belső elrendezését alakító térkonceptiókat. A mennyezet mint zavaró tényező arra utal, hogy a sátor tetején lévő füstnyíláson keresztül egy lapp mindig láthatja az eget.

semmit sem tanulnak... jellemük is megváltozik, lapp természetük elvész, elúzi a paraszti természet” (Turi 1983, 69).

Nem beszéltünk még a határ fogalmáról. Ha a határra mint magánterületek jelzőjére vagy szétválasztójára gondolunk (legyenek akár a telepések telekhatárai, vagy a rének természetes vonulási irányát kíméletlenül keresztező államhatárok), akkor a hagyományos lapp szokásrendszertől teljesen idegen jelenségbe ütközünk. A lappok számára – jóllehet számon tartották a magántulajdont, de ha földről volt szó – mindig is a természet jelölt ki természetes határokat. Amikor a svéd és norvég telepések egyre északabbra szorították őket, megesett, hogy a rének keresztülkóboroltak valakinek a magánterületén, és a lappoknak ilyenkor komoly bírságokat kellett fizetniük (erre utal Turi is a tanulmány elején idézett bevezetőjében). A természetes és a mesterséges határfogalmak drasztikus összeütközésének esetei ezek, amelyek nagyobb dimenzióban, az államhatárok „áthághatatlan” akadályai-val még súlyosabb problémát jelentettek, hiszen a lappok természetes életvitelét nem egyszer veszélyeztették. Ha a határt úgy értelmezzük, mint azt a választóvonalat, amelyet a társadalmak kívülről és belülről egyaránt megfogalmaznak, akkor a lappok körül igencsak vastag falak rajzolódna ki. A mi (lappok) és az ők (nem lappok) oppozíciója erőteljesen meghatározza gondolkodásukat. Mindez történeti okokra is visszavezethető. Az erőteljes asszimilációs és kirekesztő politika együttes megnyilvánulása erős határokat húzott mindkét oldalról. A politikai hozzáállás az állam részéről egy magát erőteljesen elhatároló néppé tette a lappokat (csak így tudták megvédeni hagyományaikat), akik az enyhülés, a kulturális autonómia megszerzése után is bezárják „ajtaikat” a kutatók előtt. A zárkózottságot fokozta az erőszakos hittérítés okozta félelem évszázados beidegződése, miszerint bűn bizonyos dolgokról beszélni is, melynek megszegése komoly penitenciával járhat.¹⁵ Még manapság is a lappok erőteljes bezárkózása figyelhető meg. Turi műve a XX. század elején, úgy érzem, egyfajta mentális határnyitási kezdeményezésként is felfogható.

¹⁵ Jacob Fellman, aki 1820–1832 között volt Utsjoki lelkésze, a következő helyzetképet adja (Meurman 1961, 1–7): „Hat éve éltem már lappok között, amikor tudomásomra jutott, hogy él még az emberek emlékezetében néhány népdal. Amikor tudakozódtam, ismerik-e ezeket [...], mindig azt a választ kaptam, hogy micsoda ördögi tréfa ez, hiszen maga a kormány és a szigorú papság volt az, aki eltüntette [a jójkákat] Isten dicsőségére. Egyszer aztán egy véletlennek köszönhetően volt alkalmam meghallgatni egy lappot jójkálás közben, ő ui. nem tudta, hogy a közelben vagyok. [...] Miután többszörösen biztosítottam afelől, hogy semmi baja nem származik belőle, végül elénekelt nekem néhány dallamot, ezek voltak az elsők, melyeket számi nyelven lejegyeztem.”

Irodalom

- A. Gergely András (2006): *Tudományterületi át(-)tekintések. Alkalmazott antropológiai és társ-tudások*. MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont. Budapest
- Bloch, Marc (2000): *Múlt és jelen a mában*. In: Fejős Zoltán (szerk.) *Idő és antropológia*. Osiris Kiadó, 113–138. Budapest
- Braudel, Fernand (1972): *A történelem és a társadalomtudományok. A hosszú időtartam*. In: Századok, (106.) 4–6. 988–1012.
- Hofer Tamás (1984): *Történeti fordulat az európai etnológiában*. In Hofer T. (szerk.) *Történeti antropológia*. Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülészek előadásai. 61–72. Budapest
- Hoppál Mihály (2004): *Mindennapi folklór*. In: Fazekas Zsuzsa (szerk.) *Folklór és hagyomány*. Gondolat–Európai Folklór Intézet, 116–126. Budapest
- Klaniczay Gábor (1984): *A történeti antropológia tárgya, módszerei és első eredményei*. In Hofer T. (szerk.) *Történeti antropológia*. Az 1983. április 18–19-én tartott tudományos ülészek előadásai. 23–60. Budapest
- Mauss, Marcel (2000): *Tanulmány az eszkimó társadalmak évszakonkénti változásairól*. In: Szociológia és antropológia. Osiris Kiadó, 449–534. Budapest
- Meurman, Agathon (1907) 1961: *Esipuhe kirjaan Jaakko Fellman, Poinintoja muistiinpanoista Lapissa, Porvoo*
- Turi, Johan (1983): *A lappok élete*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Tamás Ildikó

*

A motorsport helye a finn nép életében

Gyerekkoromban volt egy műsor, aminek a főcíme valahogy így szólt: „Szeretnék egy focicsukát, focicsukához egy bőrlabdát... Összehoznánk egy jó csapatot, végigfociznánk mi a napot.”

Bármilyen meglepő, ez akkor jutott eszembe, amikor a szakdolgozatomhoz gyűjtöttem anyagot a finn autóversenyzésről. Mert a finnek nem focicsukát és bőrlabdát kérnek, hanem valamit, aminek van négy kereke (vagy kettő), mindegy